

BATICILIK AKIMI TEMSİLCİLERİNDEN CELAL NURİ İLERİ'NİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

Safiye KESGİN*

Öz

Osmanlı'nın son döneminden başlayarak Cumhuriyet'in kuruluş yılları boyunca yayımladığı Âti-İleri gazetelerindeki köşe yazıları ve kitaplarla yaşanan toplumsal ve siyasal değişime katkıda bulunanlardan biri Celal Nuri İleri'dir. Celal Nuri, dönemindeki eğitim sisteminin sorunları ve buna dair önerileri hakkında eğitim görüşlerini dile getirerek dönemine etki etmiş önemli bir düşünürdür. Celal Nuri kalkınma için batılılaşmanın, batılılaşma için de eğitim yoluyla toplumsal dönüşümün gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda iktisat eğitimi, halkın, özellikle kadınların eğitimi, yaygın eğitim, örgün eğitimin sorunları, ahlak eğitimi, dil eğitimi, eğitimin yaygınlaştırılması gibi konularda yazılar yazmıştır. Onun batılılaşma fikri yönündeki görüşleri ve bu doğrultuda yapılması gerektiğini düşündüğü faaliyetler –örneğin Türk dilinin sadeleştirilmesi, Latin harflerinin kullanılması vb.- Cumhuriyet'i kuran irade tarafından desteklenmiş ve uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma, yaygın eğitim, maarif politikası, eğitimde yenileşme, ahlak eğitimi, dil öğretimi.

Abstract

Educational View of Celal Nuri İleri as a Representative of Westernization Ideas

Celal Nuri, starting with the last period of the Ottoman Empire during the years of the Republic, contributed to the social and political change with columns at Âti-İleri (Future-Forward) newspapers and books published. He is an important educational thinker who had an impact on his period by expressing about issues and recommendations on the existing education system. Celal Nuri emphasized the need modernity for development and for this the need the realization of social transformation through education to take place. In this respect he had written articles on topics such as economics training, the public's and particularly women's education, non-formal education, formal education problems, moral education, language training, expansion of education.

*Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni,
skeşgin37@gmail.com

His views about Westernization and in this direction activities needs to be done that he thinks for example, simplification of the Turkish language, the use of Latin letters and so on, supported and implemented by the willpower establishing the Republic.

KeyWords:Modernization, non-formal education, education policy, innovation in education, moral education, language training,

BATICILIK AKIMI TEMSİLCİLERİNDEN CELAL NURİ İLERİ'NİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

Giriş

Sosyal ve siyasal olarak yıkıcı, karışık ve karmaşık dönemlerden geçen toplumların, büyük sorunlarla uğraşırken onlara çözümler üretmedeki kabiliyetleri daha çatışmacı ve çeşitli olabilmektedir. Bunun en iyi örneklerini Osmanlı'nın son döneminde görmek mümkündür (Berkes, 2008; Gökalp, 2006; Hanioglu, 2006; Lewis, 2000; Mardin, 2006; Tunaya, 2004; Ülken, 2005). Bugünden bakıldığında ifade edilebilir ki; 20. yy. başlarında yaklaşık 600 yılı aşkın hüküm sürmüş Osmanlı Devleti artık son dönemlerini yaşamakta ve siyasal olarak bir devir sona ermekteydi. Bu sürecin sona ermesini sağlayan birçok neden ileri sürülebilir, ama söz konusu süreçte yaşayanlar için bu tecrübenin, bakılan zaviye çerçevesinde farklı duygulara yol açtığı muhakkaktır. Yaşayan canlılar arasında yaşadığının bilincinde olan ve bu konuda tarih, kültür, sanat, siyaset vs. üreten tek canlı varlığın insan olduğu varsayımından yola çıkılarak, yine tarih denen olguyu yapanların da tek tek bireyler olduğu ifade edilebilir. Öyleyse asırlarca hüküm sürmüş bir büyük devletin son dönemlerinde yaşayanların, bu tecrübeyle yüzleşmeleri onları farklı mecralara sürüklemiştir, denilebilir. Öyle ki bu mecralar, bazıları için devletin yıkılmasını beklemek ve daha sonraki aşamada kazandıkları ve oluşturdukları siyasal mevziler üzerinde bağımsızlık kurmaktan, devletin toparlanması ve eski gücüne tekrar kavuşması için çaba sarf etmeye kadar genişleyen bir yelpazeye yayılmaktaydı. Bunun içinse çeşitli fikirler ve fikri hareketler ortaya çıkmaktaydı.

Her çalkantılı dönemde meydana gelen ve daha sonra da gelebilecek olan bu yoğun hareketlenme için Osmanlı'nın son dönemlerinde çokça örnek bulmak mümkündür. Ayrıca bir siyasi fikrin ortaya çıkmasını sağlayan bireysel ve toplumsal şartlar ne kadar çetin geçerse onun etkisinin o kadar yoğun ve uzun erimli olabileceği ifade edilebilir. Bu nedenle Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkan bazı siyasal fikirlerin etkisi uzun yıllar devam edebilmiştir.

Öte yandan Türkiye'nin, üzerinde kurulduğu bir imparatorluktan tam bir yalıtılmışlıkla bugünlere ulaştığını ifade etmek mümkün olamayacağından dolayı söz konusu fikir hareketlerinin Cumhuriyetin ilk yıllarına ciddi etkilerinin olduğunu ve hatta bazılarının günümüze kadar etkisini devam ettirdiğini ifade etmek mümkündür. İmparatorluğun varlığını sürdürmesi ve daha da güçlenmesi gerektiği gerçeğinden yola çıkılarak geliştirilen siyasi çözümlerden biri de etkisi Cumhuriyet kurulduktan sonra da devam eden “batıcılık” cereyanı/akımıdır. (Yavuz, 2004, III/212-217).

Batıcılık akımının temsilcilerinden biri de Celal Nuri idi. Celal Nuri'nin batıcılık akımı içinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Genellikle fikir akımlarının önerilerinin ve iddialarının en önemli vurgularından birinin de eğitim olduğu ifade edilebilir. Bu makalede söz konusu döneme şahit olmuş ve daha sonra kurulan Cumhuriyet Dönemi için de çeşitli öneriler geliştirmiş biri olan Celal Nuri'nin eğitim ile ilgili fikirleri irdelenmiştir.

1.Celal Nuri İleri ve Âti/İleri Gazeteleri

Celal Nuri İleri, İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyetin batıcı fikir adamlarındandır. 1870'de Gelibolu'da doğmuştur. Babası Âyan Meclisi azasından Giritli Nuri beydir. Galatasaray lisesinde okuduktan sonra Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Bundan sonra fikri çalışmalarına başlamış, Fransızca ve İngilizce öğrenmiştir. Çok sayıda eser bırakan Celal Nuri özellikle sosyal ve edebi konularda tetkiklerde bulunmuştur. Belli bir dönem İctihad dergisinde Kılıçzade Hakkı, Ali Kâmi ve Abdullah Cevdet'le birlikte makaleler yayınlamıştır. Mütareke yıllarında Edebiyatı Umumiye dergisini çıkarmıştır (Ülken, 2001: 207, 399). Âti, İleri ve İkdam gazetelerinde başmuharrirlik yapmıştır. 1920 Mart'ında İngilizler tarafından yakalanarak Malta'ya sürgün edilmiştir (İnuğur, 1978: 318). Malta'dan döndükten sonra milli mücadelenin en hararetli devrelerinde mebus olarak çalışmıştır. Âti kapandığı zaman onu İleri olarak çıkarmıştır. Celal Nuri 1939 tarihinde vefat etmiştir (Şapolyo, 1971: 223).

Cemil Meriç'in ifadesiyle Celal Nuri, o dönemin en uyanık, en şuurlu yazarlarından biri, iyi bir hukukçu ve ufku geniş bir toplumcu, tarihimizi iyi bilen bir batıcıdır (Meriç, 1986: 110).

Ülken'e göre Celal Nuri, bir zamanlar siyasi-sosyal konularda en çok yazanlardan biri olması ve kısa zamanda pek çok konuya değinen yayınlar yapmasına rağmen, yayınlarının çoğunda yüzeysel kalmıştır. Le Jeune Rurc, Courrier d'Orient adlı Fransızca gazetelerde, İkdam, Âti vb. Türkçe gazetelerde

ve birçok dergilerde makaleleri çıkmıştır (Ülken, 2001: 399). Bu çalışmada, Celal Nuri'nin Âti ve İleri gazetelerinde yayınlanmış yazıları ve bu yazılardaki görüşlerini ayrıntılarıyla açıklayan kitapları esas alınarak onun eğitim hakkındaki görüşleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda fikrin kendi döneminin izlerini taşıdığı varsayımından hareketle Âti ve İleri gazetesinin yayınlandığı döneme genel hatlarıyla değinmekte fayda vardır.

Türk gazeteciliği genel olarak dört ayrı dönemde değerlendirilir. Bunlar 'Monarşik rejim gazeteciliği', 'Meşrutî rejim gazeteciliği', 'Millî Mücadele devri gazeteciliği', 'Cumhuriyet rejimi gazeteciliği'dir (Şapolyo, 1971: 220). Bu dönemleri esas alacak olursak Âti/İleri gazetesi basın tarihimizin Millî mücadele devri ve Cumhuriyet devri gazeteciliği içerisinde değerlendirilebilir.

Birinci Dünya Savaşı sonundaki yenilgisi ve imzalanan Mondros mübarekesi sonucunda İtilaf devletleri tarafından çok önemli merkezleri işgal edilmiş olan Osmanlı Devleti, yaşananların sonucu olarak yeni bir hükümetin kurulması, Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesi gibi değişiklikleri yapmak zorunda kalmıştır. 1919'da İzmir'in işgali bunu izlemiş, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a gönderilmesiyle Kurtuluş mücadelesi başlamış, daha sonra Osmanlı Mebusan Meclisi'nce Millî Misak kabul ve ilan edilmiş ve ardından bu kez İstanbul resmen işgal edilmiştir. Bundan sonra özgürlük ve bağımsızlıktan yana olmak ve bunun için mücadele etmekten yana olanlar ile bu harekâta karşı çıkan, özgürlük ve bağımsızlığı yitirmeye mal olsa da saray ve padişah yanlısı olmayı tercih edenler şeklinde toplumun ikiye ayrıldığı değerlendirilmiştir. 1918-1923 yılları arasında bu ayrılık yönetime de yansımış, İstanbul'da Osmanlı hükümeti, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti olmak üzere iki ayrı hükümetin varlığı söz konusu olmuştur (İnuğur, 1978: 316-317).

Âti ve İleri gazetesinin çıkarıldığı dönemde yönetimdeki karışıklık ve iki başlılığa paralel olarak basında da iki ayrı merkezin olduğu görülmektedir. Bunlar, İstanbul basını ve Anadolu basınıdır. Bu dönemde İstanbul'da yayınlanıp Millî mücadeleyi destekleyen gazetelerin başlıcaları; İleri, Yenigün, Akşam ve Vakit gazeteleridir (İnuğur, 1978: 317-320). Bu gazeteler Osmanlı hükümetinin 5 Şubat 1919 tarihli kararnamesiyle kurulan ve işgal kuvvetlerinin buna eklene ve hatta şiddetlenen sansürleri yüzünden zor şartlarda çalışmışlar, gerektiği şekilde seslerini duyuramamışlardır (İnuğur, 1978: 317). **

1918 yılında İstanbul'da yayınlanmaya başlayan ve Millî Mücadeleye destek veren, Celal Nuri İleri ve kardeşi Suphi İleri tarafından kurulan Âti/

170 •BATICILIK AKIMI TEMSİLCİLERİNDEN CELAL NURİ İLERİ'NİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

İleri gazetesi, yayınlarında ittihatçıları ve İstanbul hükümetini sert bir dille eleştirmiş, Anadolu'daki Kurtuluş Cephesi ile ilgili haberler önce İleri gazetesinde yayınlanmıştır (1919: 3). Âti/İleri gazetesi Milli Mücadelenin İstanbul sözcüsü haline gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından yazılan ve bu gazeteğe yollanan birçok yazılar başka isimler altında yayınlanmıştır. Bu nedenle Celal Nuri Mart 1920'de Malta'ya sürgün edilmiş, bir süre sonra geri dönebilmiş ve TBMM'ye milletvekili olarak katılmıştır (Baykal, 1990: 212).

Fuat Süreyya Oral (1968: 219) İleri gazetesinin basın tarihindeki yerini şöyle ifade eder:

Birinci Dünya Savaşı'nın koca bir imparatorluğu tasfiye eden sonucunun yarattığı kargaşa yılı 1918'de Celal Nuri tarafından kurulan İleri gazetesi, milli menfaatleri koruyan ve felaket getirici olayları milletin gözleri önüne seren gazete olarak pek önemli rol oynamıştır. İttihat ve Terakki iktidarına hiç çekinmeden en sert yazılar yazdı. İşgal kuvvetlerine karşı vatanseverlik duygusunun öncülüğünü yaptı. Anadolu'da başlayan Kuvayı Milliye ruhunu benimseyerek Milli Mücadeleyi var kuvvetle destekledi. İki defa kapatılmasına rağmen yılmadı ve Cumhuriyet'in kuruluşunu gördükten sonra 1924 yılında kapandı.

1919 yılında Âti gazetesinin kapatılmasının ardından 1924'e kadar yayın hayatını İleri adıyla sürdüren bu gazete***, daha sonra 1944 yılında Suphi Nuri İleri tarafından İleri gazetesi olarak yeniden yayınlanmıştır (İnuğur, 1978: 318).

2. Eğitim Hakkındaki Görüşleri

Tüm dünyada sınırların ve dengelerin değiştiği bir dönemde imparatorluğun varisi olarak ayakta kalmaya ve yeniden doğmaya çalışan bir ülkenin düşünürü olarak Celal Nuri, dönemine etki etmiş batıcı düşünürlerden biridir. Yürüttüğü basın faaliyetiyle o günün güncel sorunlarıyla bilfiil ilgilenmiş, mevcut duruma dair eleştiriler getirerek sorunlar tespit etmiş ve batılılaşma yönünde çözüm önerileri getirmeye çalışmıştır. İşgal ve savaşın yaşandığı dönemlerde dahi gazetede yer verdiği makalelerinde soğukkanlı bir şekilde eğitimin durumunu, sorunlarını ve çözümlerini tartışabilmiştir. Bundan anlaşılmaktadır ki eğitimi öncelikli bir mesele olarak ele almıştır.

Celal Nuri'nin eğitim hakkındaki görüşlerini genel olarak dört ana konu etrafında tartıştığı görülmektedir. Bunlar,

a. Halkın eğitilmesi meselesi,

b. Ülkenin genel, sürekliliği olan ve verimli bir eğitim politikasından yoksun olması ve dolayısıyla mevcut eğitim sisteminin, okullar ve eğitim kadrosunun eksiklikleri,

c. Ahlaki yozlaşmanın eğitim yoluyla giderilmesi,

d. Türk dilinin ve edebiyatının geliştirilmesi için sadeleştirilmesi ve kullanılan alfabenin değiştirilmesidir.

a. Halkın Eğitilmesi Meselesi

Celal Nuri eğitim görüşlerini o günün şartları ve ihtiyaçları doğrultusunda ifade etmiştir. Celal Nuri'nin zor durumda olan memleketine olan sevgisini ve onu kurtarma ve geliştirme yolunda eğitimin önemli olduğu vurgusunu çeşitli yazılarında görmek mümkündür. Örneğin, Celal Nuri, "Anadolu", adlı yazısında (1918a: 2) milli duygularıyla konuşmaya başlar ve şöyle der:

Anadolu'yu yar-ü ağıyardan kıskanırım. Anadolu cesametinde ülkeler kaybettik. Bari bu hatayı mütarekenin ardından telafisi uğrunda lazımsa fedayı nefis edelim. Anadolu bahsettiğimiz İngiliz müste'merati müstemlekesinden, Fransa müstemlekesinden Sibiryaya ile sair Rus müstemlekelerinden eamdır. Anadolu Asya'dan ziyade Avrupa'dır. Böyle iki kıtanın mültekasında, üç tarafı denizlerle muhat, şimali, şimal-i garbisi mahrus ve mahfuz, Avusturya- Macaristan kadar büyük, iklimi latif, madeni mebzul, arazisi münbit, suları çok, dağları mülayim, her yere yakın... İşte bizi ihya edecek harbi takip edecek senelerde imparatorluğumuzu reşn-i cihan edecektir. İstanbul ne büyük bir transit ise, Anadolu da o derece büyük bir çiftlik, bir ambar bir Amerika'dır. Anadolu'nun kadir ve ehemmiyetini bilmeliyiz. Anadolu Türklere ve Osmanlılara aiddir. Kapitalist sendikaları mukaddes Anadolu'da ihtikâra kalkışmamalıdır. Bu hakkı nefy etmeliyiz.

Anadolu'ya sahip çıkmanın, değer vermenin, iyi idare ve gayretle geliştirmenin önemini vurgulayan Celal Nuri, makalenin sonunda özetle; Anadolu'da çıkan taşra gazetelerinin halkı vatanlarını sevmek ve korumak

172 •BATICILIK AKIMI TEMSİLCİLERİNDEN CELAL NURİ İLERİ'NİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

konusunda bilgilendirmek ve eğitmek için üstlenmesi gereken görevin önemi- ne işaret etmektedir (İleri, 1334/1918a: 2). Bir başka yazısında da Anadolu'yu manasız merkezîyetçilikten kurtarmanın ve bir irfan şehri haline getirmenin, ilim ve ilim erbabının himaye edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (İleri, 1334/1918b).

Celal Nuri, memleketin her alanda yenilenmesi ve yeniliklere açık olmasından yanadır. Bunun için de gerekli eğitimin acilen yaygın eğitimle, halka yönelik olarak verilmesi kanaatinde. Örneğin “Terbiye-i İktisadiyemize Dair” adlı makalesinde sağlam bir iktisat öğretiminin gerekliliğini vurgular. Ona göre yalnız para sahibi olmak yeterli değildir, para insana iktisat ve ticareti öğretmez. Bu yüzden yeni kurulan İktisat müdürlüklerine büyük görevler düşmektedir. Halkımız bu müdürlerce bilgilendirilmeli, aydınlatılmalıdır. Bir şirket nasıl kurulur? Şirkete nasıl ortak olunur? Bunlar ve bunun gibi konular konferanslarla, derslerle halka ameli bir surette müdürler tarafından öğretilmelidir (İleri, 1334/1918d: 2).

Celal Nuri, halkın eğitilmesine katkısı bakımından önemli bir role sahip olduğunu söyler. Ona göre memleketin ihtiyaçlarından biri de realist romandır. Çünkü tıpta olduğu gibi teşhis tedaviden önce gelir. Roman da bu işlevi görür. Psikoloji ve sosyoloji gibi ilimler henüz gelişmediğinden bunların görevini diğer bir ifadeyle toplumsal ve ruhi hastalıklardan haberdar etmeyi roman üstlenecektir. Celal Nuri bunu en iyi şekilde yapanların başında da Hüseyin Rahmi'yi zikreder. (İleri, 1334/1918e: 1) Zaten Hüseyin Rahmi'nin “Hayattan Sahifeler” adlı romanı bölümler halinde Âti gazetesinde yayımlanmıştır (1334/1918. 2 Kanun-ı Sani 1334/1918–29 K. Sani).

Celal Nuri “Okumamak Yaşamamak Demektir” adlı yazısında toplumun neden okumadığı sorununun tespiti ve çözüm yolları üzerinde durur. Ona göre özellikle matbaanın Osmanlı'ya geç gelmesi ve geç yaygınlaşması, istibdadın uzun sürmesi, nakil vasıtalarının yokluğu, içtimai hayatın yeni başlaması, kadınların yeni uyanması, yazarların görevlerini hakkıyla ifa etmemeleri gibi nedenler sorunun temelini oluşturur. Yazarların rağbet görmemesi, yazdıkları yazıların halka hitap etmemesindedir, der. Eskileri taklit hastalığı ve sadece mütehasıslara yönelik olarak üst dil kullanılması sebebiyle halk bu yazılardan faydalanamamaktadır. Bu tespitlerin ardından Celal Nuri, çözüm yollarının, genel eğitimi yaygınlaştırmak ve edebiyat ve matbuatta inkılâp yapmak olduğunu belirtir. Bundan böyle muharrir, edip, şair, nâzım görevini bilmeli ve severek yerine getirmelidir. Bu görev halkı irfan bakımından yetiştirmek-

tir. Celal Nuri bu noktada Şinasi ve Namık Kemal'i başarılı görür ve diğer yazarlara örnek gösterir (İleri, 1334/1918f: 2).

Celal Nuri kadınların sosyal hayata daha çok katılmaları gerektiğini, üzerlerinde bulunan baskı ve şiddetin kalkmasının gereğini vurgular. Zamanın gereklerine göre kadınların yetiştirilmesi var olan gerileme sürecinin durdurulması için ve ülkenin ilerleyebilmesi için şarttır. Toplumsal ihtiyaçlar ve iktisadi zorunluluklar değiştikçe, yenileştikçe kadının konumu da değişecektir. Ona göre Avrupa'da kadın-erkek ayrımı olsa da bizdeki kadar çok değildir. Kadın hürriyeti konusu daha çok gündeme gelmektedir. Özetle kadınlarımızın eğitim durumları ve konumlarının yükseltilmesi, toplumsal hayata intibak ettirilmesi çok önemlidir (İleri, 1331a: 139-147; 1331b).

Celal Nuri'nin, eğitimi hem yaygın hem de örgün eğitim açısından ele alması, okullardaki eğitim dışında halkın eğitilmesine yönelik de öneriler getirmesi önemlidir. Zira o dönemlerde halkın okul dışında çeşitli yöntemlerle eğitilmesine dair yaklaşımların çok da fazla olmadığı görülmektedir. Anadolu'nun iktisadi, ekonomik ve kültürel yönden kalkınması için halkın eğitilmesinin önemine işaret eden Celal Nuri bu konuda basın yayının ve özellikle romanın halkın eğitilmesindeki sağlayacağı faydalara dikkat çekmektedir. Ayrıca Celal Nuri'nin kadınların iyi bir eğitim yoluyla sosyal hayata intibakının sağlanmasının önemine daha o günlerden dikkat çekmesi ve bunun değişen dünyanın ve modernleşmenin bir gereği olduğunu vurgulaması oldukça önemlidir. Çünkü bu görüşler adeta yeni kurulan cumhuriyetin kadın hakkındaki görüş ve uygulamalarını yansıtmaktadır.

b. Eğitim Politikası Hakkında

Celal Nuri ülkenin bir "İrfan siyaseti"nden, maarif politikasından yoksun olduğundan yakınır. Kendi tabiriyle büyük bir adamdan nakille "Eğer memleketin maarifi umumiye nezaretine on sene gibi uzunca bir süre bir zat gelir ve kalırsa istikbali istediği şekle sokabilir." sözünü aktarır. Bu sözü biraz cüretkâr bulmakla beraber gerçeklik payı da taşıdığını itiraf eder. Ona göre bir kişinin on sene zarfında maarif nezaretinde kalması pek mümkün değildir. Fakat bir irfan siyasetinin on sene ve hatta daha fazla süre memlekette tatbik edilmesi mümkündür. Buna göre naklettiği sözü değiştirerek şöyle ifade eder; "Âkilâne tanzim ve tertip edilmiş bir irfan siyaseti on sene gibi bir müddetle bir memleketin maarif nezaretinde tatbik edilirse istikbali arzu edilen şekle

174 •BATICILIK AKIMI TEMSİLCİLERİNDEN CELAL NURİ İLERİ'NİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

sokmak mümkündür.” Yeter ki programın uygulanmasına engel olacak bir olay meydana gelmesin (İleri, 1334/1918g: 4).

Celal Nuri, Emrullah Efendi'nin uygulamaya çalıştığı programı, halka yönelik hiçbir genel hedefi ve milli hedefi taşımadığı yönünde eleştirmekte ve akıllıca düzenlenmiş bir maarif politikasına uygun eğitim programlarının nezaretin başına geçen bakanlar ve yardımcıları tarafından kolayca hazırlanamayacağını –ki bakanlar sıklıkla değişmektedir-, bunun ancak ehil kişilerce yapılabileceğini belirtir (İleri, 1334/1918g: 4).

Celal Nuri'ye göre eğitimde toplumun ihtiyaçları ve buna yönelik genel hedefleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun için ona göre öncelikle irfan siyasetimizin sınırlarını oluşturacak olan şu sorular cevaplanmalıdır:

Acaba toplumun eğitimi konusundaki ihtiyaçlar nelerdir? En başta bilinmesi gereken budur. Hangi kavim ve milletten eğitim yardımı isteyeceğiz? Cermenlerden mi, İngiliz Saksonlardan mı, Latinlerden mi yoksa bunların hepsinden mi? Bu milletlerden nasıl istifade edilir? Bu milletlerden istifade için o ülkelere gönderdiğimiz öğrencilerin, İngiltere'ye, Almanya'ya, Belçika'ya giderken niçin gittiğini, oralardan ne alacağını, amacını, zamanın ve şartların gereklerini teker teker bilmelidir. Cermen, İngiliz, Fransız irfanını kabul için bu kadar inceleme yeterli midir? Latin irfanını derhal bırakmak memlekette bir boşluk oluşturmaz mı? Latin usulünü ortadan kaldırıp yerine başka usuller koymak belli bir süreci gerektirdiğinden bir eğitim boşluğu-aralığı oluşturmaz mı? Acaba Cermenlerden Fransızlardan aldığımız gibi değerli profesörler, muallimler alabilecek miyiz? Alman ulum ve fünûnu, edebiyatı, musikisi ve sanayisi hiçbir milletin irfanından aşağı değildir. Acaba bunlardan istifade etmenin şekil ve yöntemleri oluşmuş mudur? (İleri, 1334/1918g: 4).

Celal Nuri memleketin yanlış bir yol üstünde olduğunu, geçmişte takılıp kalamayacağımızı, geçmişten geleceğe intikal sağlamamız gerektiğini ifade etmektedir. Bunun için siyasi olarak da köklü değişiklikler gerekmektedir. Ona göre bir fecr-i tekâmül başlayacak ve Türklerle muasır milletler arasındaki fark ortadan kalkacaktır (İleri, 1334/1918c: 2).

Celal Nuri mevcut haliyle nezaretin iş göremez olduğunu düşünmektedir. Ona göre yeni esaslara dayanan yeni bir nezaret oluşturulması için uzman bir Avrupalı profesör ve onun mahiyetinde birçok memur getirilmesi gerekir.

Bunların kuracağı yeni bir idareyle belki on beş-yirmi senede maarifi umumiye, ıslah değil (çünkü ıslah mevcudu düzeltmektir) yeniden kurulabilir. Başka türlü düzeltilmesi mümkün değildir. Eğitim ciddi ve yeni bir şekilde, Avrupai bir kafa ile Avrupai metotlarla ve Avrupa'da edinilen tecrübeye dayalı olarak verilirse belki bir süre sonra bizde de ürün elde edilebilir. Ona göre o dönemde bilinen metotlar çok eski ve ilkeldir. Bunun esaslı bir kusuru da nakilciliğe dayanması, fikir hürriyetini reddetmesidir. Alaturka eğitim bir verim vermediğinden artık bırakılmalıdır. Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir metot kalmadığı ve ortaçağ enkazı olan Hıristiyan ve özellikle Katolik papazların bile eğitim kurumlarında yeni metotlar uygulamakta olduğu göz önüne alındığında medreselerin iyi bir konumda olmadığı söylenebilir. Talebeler pek zavallıdır. Özellikle Meşrutiyetten bu yana yüksek mekteplerin iyice bozulduğu ve ilk mekteplerin ise neredeyse yok mesabesinde olduğu görülebilir. Memleket içerisinde kendisini gösterecek derecede yükselenler ise durumlarını hep yabancı eğitime borçludurlar (İleri, 1331c: 194-195).

Celal Nuri okulların mevcut durumlarıyla ve öğretmenlerle ilgili olarak şu tespitlerde bulunur: Avrupa'nın ezici gücü karşısında mevcut okullarla ayakta kalmamız mümkün değildir. Okul binaları bile yeterli değildir. Bir hanenin derhal okula dönüştürülmesi, birilerinin hocalığa getirilmesi ruhi konumumuz açısından incelenmesi gereken bir meseledir. O mektep haline getirilmek için boşaltılan her bina okul olamayacağı gibi her okur-yazar da öğretmen olamaz. Gerçekte böyle yarım tedbirler ile göz boyamak için meydana bir okul çıkarmakla bir şey elde edilemez. Öğretmenler özel bir sınıftır. Hocalık fermanla verilemez. Öğretmen yetiştirilir. Her bina okul olamaz okul inşa edilir. Okumak başka, okutmak başkadır. Bir allame okutamaz da, onun yamağı olamayan biri eğitim görevinde başarılı olur. Sözün özü öğretmenlik bir sanattır (İleri, 1331c: 195-196).

Celal Nuri'ye göre eğitim meselesini sosyal ve psikolojik olarak ele almak gerekir. Eğitimin başarılı olması, eğitimden bir verim alınabilmesi içinse önce bir hedefi olmalıdır. Eğitim bu hedefe ulaşmak için bir araç olarak düşünülmesi ve geliştirilmelidir. Eğitim açısından milletler arası rekabetin önemine işaret eden Celal Nuri, toplumda gözlemediği amaçsızlık hastalığı ve hedef belirsizliğinden dolayı bu rekabete ayak uyduramadığımızı belirtir. Ona göre savaşlarda en düzenli ve kuvvetli ordular galip geldiği gibi, hayat mücadelesinde de eğitimini bilinçli yapan, tecrübeli, gelişme içinde olan milletler galip gelirler. Bu nedenle diğer ülkelerin eğitiminden haberdar olmak çok

176 •BATICILIK AKIMI TEMSİLCİLERİNDEN CELAL NURİ İLERİ’NİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

önemlidir. O zamana kadar yapılan düzenlemeler, teşkilatlanmalar bu açıdan düşünülmediği için Maarif-i Umumiye Nezareti’nin çabalarının iyi sonuç vermediğini belirtir (İleri, 1331c: 189-190).

Eğitim sistemine dair çeşitli sorunları tespit eder ve bazıları için çözüm önerileri getirir. Ona göre Dâru’l-Fünûn, Dâru’l-Muallimîn, âlî ve tâlî ibtidai-ilerin sadece adları vardır ve içerikleri boş ve ciddiyetsizdir, bu okullar Batıdaki okullarla hiçbir surette karşılaştırılmaz. Eğitim ve öğretim metodlarında kuralsızlık devam etmektedir. Halbuki devletin kanunları olduğu gibi maarifin de kuralları olmalıdır. Osmanlıyı oluşturan unsurların çokluğu ve birbiriyle muhalefeti “büyük bir eğitim meselesi” oluşturur. Aslında eğitimle ilgili olmaktan ziyade daha çok siyasi olan bu konu çözülememiştir. Eğitimin yaygınlaştırılmaması bir sorun olduğu gibi yalnız halktan yüksek tabakanın iyi bir eğitim öğretim alması da bir sorundur. Bu durum bizim milli ve toplumsal durumumuza uygun bir şey midir? Bu da derinlemesine araştırılması gereken bir konudur. Prusya ve Almanya çöküşten ıslah edilen ve düzenlenen okulları sayesinde çıkmıştır. Bizde de çöküşe karşı birinci ‘serum’, gerçekçi eğitimdir. Başka bir ifadeyle eğitim, eğitim psikolojisi, toplumsal ve milli ihtiyaçlara uygun olmalıdır (İleri, 1331c: 190-192).

Celal Nuri, gençlik kelimesini “yeni irfan” anlamında kullandığını belirtir. Yaşlı fakat anlayışı yeni ve genç fakat anlayışı köhne kimseler olduğundan, gençlik ile kastettiğinin daha kapsamlı bir anlam ifade ettiğini söyler. Ona göre Sultan III. Selim’e kadar Osmanlı ile Avrupa arasında bir Çin Seddi bulunuyordu ve kendi kendimize uyuyorduk. Bizim cemiyetimiz Avrupa toplumundan bihaberdi. Memleketimizi ihtiyarlık yönetiyordu. Dünyadaki ilerleme-gelişmeleri takip etmek bizim için bir tenezzüldü. Savaşığımız düşmanımızın ismini dahi bilmiyorduk, her kâfir hükümdar tekfurdu. Bu görüşlerini sıraladıktan sonra bu kadar cehalette nasıl 1919 yılına geldik ve gençlerimiz milletimizin geleceğini ellerine alabilirler mi? diye soran Celal Nuri, bu konuda oldukça ümitsizdir. Çünkü ona göre gençlerimiz yetersizdir, cahildir, Avrupa’ya gidip gelenleri bile münevver ve anlayışlı bir düzeyde değildir (İleri, 1335/1919: 1).

Celal Nuri, “Gençlik ve Politika” adlı yazısında, zaman geçtikçe zihniyetinin, düşünüş tarzının nasıl farklılaştığını itiraf eder. Bugünkü aklım olsaydı hukuk fakültesinden çok daha fazla istifade edebilirdim, der. O zamanlar çok takdir ettiği yazıları şimdi çok iptidai bulduğunu söyler. Ve iyi ki o zamanlar yetersiz bir şekilde bilfiil siyasete burnunu sokmadığı için şükreder. Çünkü ta-

nıdığı nice arkadaşları bu nedenle lekelenmişlerdir. Celal Nuri'ye göre gençlik, son derece saygıya değer fakat irşad ve hidayete muhtaçtır. Başka bir ifade ile yol gösterilmeye, rehberlik edilmeye muhtaçtır. Gençlik ilme muhtaçtır. Onun için mektebe ve darülfünuna devam etmelidirler. Siyaset ise ilim öğrenmekten farklı bir şeydir. Tecrübeye dayalıdır. Gençlerin ise bunu edinmeleri mümkün değildir. Hele hele bu tecrübe gazetelerin köşe yazılarından, siyasi yorumlarından hiç öğrenilmez. Gelecekte milleti idare edecekler gençler olduğu için onların eğitimi son derece önemlidir. Gençliğin görevi çok büyüktür. Kendini yetiştirme sürecinde başka şeylerle uğraşmamalıdır. Çünkü gençlerin buna ayıracak vakti yoktur (İleri, 1334/1918h: 2).

Celal Nuri ülkenin kalkınması için batılılaşmanın, batılılaşma için toplumsal dönüşümün ve bunun gerçekleşmesi için de eğitimin şart olduğunu vurgulamıştır. O, ülkedeki eğitimin mevcut durumunu Batıdaki ile karşılaştırmış, modernleşme için gereken eğitim atılımının Batının eğitim metotları, batılı bilim adamlarının rehberliğiyle olabileceğini ileri sürmüştür. Bu çözüm önerisinin otoriter bir zihniyeti temsil ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü İleri, eğitim yoluyla toplumu batılılaştırma hedefini çözüm olarak önerirken, bu çözümün halkın kültürel yapısı, gelenekleri ve manevi değerleriyle örtüşüp örtüşmediğini anlamak ve anlatmak için bir fikri çaba içerisinde görünmemektedir. Başka bir ifadeyle yukarıdan aşağıya bir “değiştirme” hedeflenirken halkın buna dair gösterebileceği duyarlılık göz ardı edilmektedir. Tanzimat'tan sonra başlayan modernleşme ve batılılaşma hareketinin aynı yaklaşımın bir sonucu olarak sosyal ve siyasal alanda etkili olduğu ve yaşanmakta olan değişim rüzgârının Cumhuriyetin kurulması ile ve getirilen inkılaplarla yönlendirildiği görülmektedir. Yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti pek çok alanda olduğu gibi eğitimde de yönünü batıya ve çağdaşlaşma hedefine çevirmiştir. Nitekim Cumhuriyeti kuran irade Türk toplumunu dönüştürmek, modernleştirmek için belirlediği eğitim politikasını başka batılı toplumları örnek/model almak, onlardan uzmanlar çağırarak, öneriler almak gibi yollarla gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla denilebilir ki, Cumhuriyetin eğitim politikası, Celal Nuri ve onun gibi düşünen düşünürlerin görüşleri yönünde oluşturulmuş ve uygulanmıştır.

c. Ahlaki/Manevi Eğitim

Celal Nuri memlekette iki ayrı alışkanlığın yaygın olduğunu belirtir: hürmetsizlik, taassuba iltica etmek. Özellikle memleketin gaffet ve cehaletinin

178 •BATICILIK AKIMI TEMSİLCİLERİNDEN CELAL NURİ İLERİ'NİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

buna neden olduğunu, bunun da memleketin ilerlemesinin önünde en büyük engellerden olduğunu söyler. Özellikle hürmetsizlik sonucu kimsenin kimseye kulak asmaması, küçüğün büyüğü saymamasını yeni bir bid'at olarak görür (İleri, 1334/1918i: 2).

Ona göre seciyemiz okulsuz düzelmez. Bütün ahlaki yozlaşmamıza, çöküşümüze, gerilememize son verecek ve bizi yetiştirecek olan gelecekte uygulayacağımız eğitim ve öğretim metodudur. Bunun için eğitim nakilcilik baskısından kurtarılmalıdır. Ehil bir doktor gibi sorunlar teşhis edilmeli, onlara çare olmak için gereken ilaçlar Avrupa'dan alınmalıdır. Fakat bunlar, mizacımıza en uygun bir şekilde düzenlenmelidir. Eğitimimiz milli fikrimizi yaygınlaştırmalı ve bizi hayatta başarılı olacak düzeyde yetiştirmelidir. Bize yeni hayat verecek bir eğitimden faydalanılmalıdır. Fazla, gereksiz, manasını bilmediği ibarelerle hazmedemeyeceği ilimlerle milleti meşgul etmek yersizdir. Avama az fakat faydalı bilgiler verilmelidir. Bu bilgiler halk tarafından bir süs olarak anlaşılmalı, yüzeysel olarak öğrenilmiş bu bilgiler onlara fazla bir gurur vermemelidir. Vatandaşlar bilgileri hazmedebilmelidirler. Bilgiler kimliğimize o kadar nüfuz etmelidir ki onlar bizim için ikinci tabiatımız olabilsin. Az fakat ciddi ve gerekli bilgilerle vatandaşların seviyesi yükseltilebilirse kısa bir zamanda millette bir uyanış olur. Osmanlıların değeri artar. Millet maddi değeri de yükselir (İleri, 1331c: 192-194).

Celal Nuri toplumu ahlaki ve manevi seviyesini yükseltmenin önemini de tartışmaktadır. Ona göre, bütün vatandaşları okur-yazar yapmak onların manevi seviyelerini yükseltmek şüphesiz milli sermayeyi artırmak demektir. Bu hedefe ulaşmak için en çabuk ve en kesin yol hangisi ise o kullanılmalıdır. Halkı yalnız okur-yazar yapmak yeterli değildir. Biraz da milletin tabiatına (karakterine) bakmak ve onda bazı hisleri artırmak genel ahlaki yozlaşmadan kurtarmak gerekir. Ona göre, bu konuda cevaplanmayı bekleyen sorular şunlardır: Bu iş nasıl idare edilmelidir? Bunun için ne tür bir eğitime ihtiyacımız var? Eğitim ne kadarı genelleştirilmelidir? Her yerde aynı miktarda ve aynı şekilde mi eğitim vermeliyiz? Nasıl yaygınlaştırılırsa halk bundan faydalanabilir; kabiliyeti, gayreti ve işleri artar? Yozlaşmaya yer verilmemesi için önceden ne tür tedbirler alınmalıdır? (İleri, 1331c: 190-191).

Ona göre ahlakın gerilemesi, genel ahlak ve özel ahlakın bozulması şeklinde ikiye ayrılarak değerlendirilebilir. Bunlardan genel ahlakın bozulması birincisidir ve Yeniçerilerin durumu buna bir örnektir. Yeniçeriler senelerce Osmanlı'ya hâkim olmuş, halkı dolandırmışlardır. Devlet bir oligarşinin elin-

de kalmıştır. Eğer devletin ileri gelenleri bu seviyeye inerse genel ahlak tamamen bozulur (İleri, 1331c: 256-258). Genel ahlakın bozulması özel ahlakın, başka bir ifadeyle birer birer insanların ahlakının bozulmasına neden olmuştur. Eskiden Osmanlı toplumunun ahlaki ve manevi ihtiyaçlarını din karşılarken sonraları bu gerçekleşmemiştir. Bunda âlimlerin gerilemesi, ortadan kaldırılan veya uyulmayan ahlak kurallarının yerine başka bir şey konulmaması etkindir. İlimiye sınıfı özel bir teşkilatlanmaya kavuşmamış, halkın manevi tatmini için bundan sonra hiçbir faaliyet gösterilmemiştir. Daha doğrusu bu konu dikkate alınmayıp, dile getirilmemiştir. Vatandaşları yetiştiren okullarda ahlak meselesi akla gelmemiş, okulda sadece ilim öğrenilmesi esas alınmış, en önemli konulardan biri olan ahlak unutulmuştur. (İleri, 1331c: 210-213).

Celal Nuri İslamiyet'in özünde ilerlemeye engel olmadığını düşünmektedir. Ancak İslam'ın özünde zamanın değişmesine göre hükümlerin değişmesi olduğu halde bunun zamanla unutulduğunu, içtihat kapısının kapandığını ve her türlü değişme imkânının durdurulduğunu belirtir. Ona göre Batı'dan yalnızca onların tekniğini almalı, İslam'ın ruhuna sadık kalınmalıdır. Bu da fıkıhın itikat ve muamelat bölümlerinin ayrılmasıyla mümkündür. Eski silahlar, eski teknik, eski kılık terk edildiği gibi eski hukuki kurallar da yenileyecektir. Bunun için içtihat kapısı açılmalı ve fıkıh geliştirilmelidir. (İleri, 1331a: 62-71)

Ayrıca memleketin ilerlemesi için toplumda var olan ahlaki yozlaşma ve taassubun giderilmesi gerektiği konusunda dönemdeki pek çok düşünür gibi Celal Nuri de görüşler ileri sürmüştür. Halkın manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında âlimler sınıfının yetersiz kalması, okulların ahlak eğitimi konusunu göz ardı etmesi gibi nedenlerle yaygınlaşan ahlaki yozlaşmanın halkın manevi seviyesinin kendi milli karakterine uygun bir şekilde geliştirilmesiyle giderilebileceğini belirtir. İslam dininin ahlak anlayışı yeniden yorumlanarak toplumun ihtiyaçlarına cevap verir hale getirilir ve bu konuda halka gerekli eğitim verilirse toplumun manevi düzeyi yükselecektir. Celal Nuri bu konuda bir yandan nakilcilikten kurtulmak ve batının eğitim metodlarını kullanmayı önerirken bir yandan da içtihat kapısı açık olan zamanın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yorumlanabilen İslam dininin ruhuna sadık kalmak anlayışını savunmaktadır. Bu da onun eğitimde batılılaşırken bir yandan da kültürümüzü korumaktan yana olduğunu göstermektedir.

d. Dil Eğitimi ve Yeni Alfabe

Genel öğretim programı ile medreselerde “*hakiki bir inkılâba ihtiyaç*” duyulduğunu belirten Celal Nuri, “Arapça'nın Tedrisi” adlı yazısında Türkçenin öğretimi, sadeleştirilmesi ve alfabenin değiştirilmesi ile ilgili görüşlerini belirtir. Ona göre her milletin istiklalini “dava ve müdafaa” ettiği bir devirde, her dilin de istiklalini “*iddia ve muhafaza*” etmek istemesi doğal ve haklıdır. Türkçe Osmanlının kozmopolit/karmaşık yapısı nedeniyle “şahsiyeti mahsusa” gösterememiştir. Lisanlar arasında intihali “mubah” gören Celal Nuri, eskilerin bu konuda sınırı aştıklarını belirtir. Hatta mektep ve medreselerde Türkçeyi, Arapça vasıtasıyla öğretmek gibi garip bir usulün ortaya çıktığına işaret eden Celal Nuri, bunun çok büyük bir hata olduğunu vurgular ve bundan vazgeçilmesi gerektiğini söyler. Çünkü Türkçe ile Arapçanın dil yapıları birbirinden farklıdır ve Nahiv Arapçaya has bir özelliktir, Türkçe Nahiv ile öğretilemez (İleri, 1340/1924a: 2-3).

Celal Nuri, alfabe değişikliği üzerinde de hassasiyetle durur. Ona göre pek çok farklı ülkede yayınlanan dergilerin çok satması, örneğin Arnavutluk'ta çıkan bir derginin 25.000, Amerika'da çıkan Arnavutça bir derginin 50.000 satmasındaki en önemli etken, bu dergilerin Latin harfleriyle basılmasıdır. “Umumi maarifin” yaygınlaşmasının ise Arap harfleriyle gerçekleşemeyeceğini ifade eder. Bu harfler Türkçenin bütün seslerini ifade edememektedir. Bunun sebebini ise “*Bî-çare elif altı iş görüyor ve bu vezâifden hiç biri görülemiyor*” örneğini vererek mevcut alfabede düzenli “saitler” yani sesli harflerin olmamasıyla açıklar. Bu ve benzeri eksiklikler nedeniyle hem okuma yazma zorlaşmakta hem de matbaanın gelişmesi engellenmektedir. Tüm bu nedenlerden ötürü Celal Nuri, Türklerin en kısa sürede bu harfleri değiştirmesi gerektiğini, bu yolla hem eğitim-öğretimde faydalar sağlayacağını hem de bu yolla toplumsal değişimin de sağlanabileceğini, Türk milletinin Avrupalılaşaacağını belirtir (İleri, 1340/1924b: 1).

Ancak bu değişikliğin yapılması için hangi yöntemler kullanılacak ise bunlar seçilmeli, belirlenmelidir. İkinci olarak da Arap harflerinin bırakılması ve hemen ertesi gün Latin harflerinin kabulü maddeten mümkün olmadığından, yöntem belirlendikten sonra beş, hatta üç sene süresince yavaş yavaş, hazmettirile ettirile, cahillerden başlayıp âlimlere doğru Latin harfleri öğretilmelidir. Yeni devrin tasnif edilmiş kitapları yoktur. Yeni ilim ve fenlere dair kitapların bu yeni alfabeye oluşturulacağını ümid eden Celal Nuri, Türk

ilerlemesinin kaynağı ve zihniyet değişimi tarihinin Latin harflerinin kabulü gününe rast geleceğini belirtir (İleri, 1340/1924b: 1).

Celal Nuri eğitim öğretimde inkılâp yapılması için işe dil ve edebiyattan başlanması gerektiğini belirtir. Sahayı (toprağı) temizledik, kolları sıvayıp umran ve irfan sarayını kurmaya başlayalım diyerek işe ‘dilden’ başlamanın en doğrusu olacağını, çünkü dilin düşünmenin de, medeniyetin de aynası, hatta kendisi olduğunu vurgulamaktadır (İleri, 1926: 141-142). Eğitim-öğretim yerine kullandığı irfanın başlangıcından tetkik edilmesi gerektiğini belirtir. Ona göre konuşmalarımızda kullandığımız dil hemen hemen Avrupa irfanını ifade edecek olgunluktadır. Dile istisnai bir önem verilerek, bu konudaki örneğin Türkçenin sarf ve nahivi, imlası ve kamusu gibi eksikliklerin giderilmesi gerektiğini ifade eder. Aksi takdirde o günün şartlarında bir ansiklopedi bile hazırlanması mümkün değildir. Çünkü gerekli ıstılahların (terimlerin) beşte dördünden Türkçemiz mahrumdur (İleri, 1926: 142). Ona göre Türkçe, batı medeniyetini ifade edebilecek olgunluğa erişinceye kadar, başka milletler ne yapmışlarsa bizde de o yapılmalıdır. Örneğin Japonların yaptığı gibi bizde de İngilizce gibi bir dil ikinci dil olarak kabul edilmelidir. Kendi dilimizde istenilen zenginliğe ulaşıncaya kadar medeni ülkelerin dillerinden birini öğrensek ancak o sayede yerimizde saymaz, ilerleyebiliriz. Batı dillerini bilmek o dillerde düşünmek demektir. Bunun da kendi dilimiz üzerinde büyük yararları olacaktır (İleri, 1926: 144-145).

Ona göre dil, milliyetin koruyucusudur. Ona gösterilecek özen vatanperverliğin gereğidir. Çünkü milliyetin en çok belirdiği yer dildir. Bu yüzden olanca gücümüzü dilimizin korunmasına ve güçlendirilmesine, ilerleme ve gelişmesine verelim ki ilk milli görevimizi yerine getirmiş olalım (İleri, 1917: 6,25). Ayrıca Celal Nuri, Türkçemize Arapçadan gelen kelimelerin çoğunun önemli olduğunu, gerekli olanların atlamayacağını, bu kelimeleri sözlüğümüzden çıkarırsak dilsiz kalacağımızı belirtir (İleri, 1926: 146-147). Ona göre dil teşkil edilmez, teşekkül eder. Bu yüzden dili değiştirmek adına aşırılığa gidilmemeli, sadeleştirilme adına dil fakirleştirilmemelidir (İleri, 1926: 176-177). Dilin geliştirilmesi konusunda yapılması gereken şeylerden birisi Türkçenin tarihinin yazılmasıdır (İleri, 1926: 148). Bir diğeri de eğer Avrupalı olmaya karar verdiksek onların sahip olduğu ortak edebiyatı tanımaktır, bunun için de ilk iş Batı klasiklerini Türkçeye kazandırmaktır (İleri, 1926: 192-193).

Celal Nuri, genel eğitimin yaygınlaşması ve toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi için Latin harflerinin kullanılması, Türkçenin öğretim yöntemi-

nin Arapça'nın dil mantığından kurtarılması ve milliyetin koruyucusu olarak gördüğü Türk dilinin bir taraftan sadeleştirilirken bir taraftan da geliştirilmesi ve Türk dilinin tarihinin yazılması gerektiğini belirtir. Onun bu önerilerinin de Türkiye Cumhuriyetinin eğitim politikasında yer bulduğu, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Arap harflerinin kullanımına son verilerek Latin harflerinin kabul edildiği, Türk Dil Kurumu ile Türkçe'nin sadeleştirilmesi faaliyetlerinin başlatıldığı bilinmektedir. Ayrıca yine Celal Nuri'nin Avrupalılaşmak, Avrupa zihniyetini anlamak için gerekli gördüğü Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi faaliyetine de Cumhuriyetin kuruluşundan sonra hızla başlanmış ve sürdürülmüştür.

Diğer taraftan Arapçanın dil yapısının Türkçe'yi öğretmek için yeterli olmadığını ifade eden Celal Nuri'nin Latin alfabesine geçme yönünde ortaya koyduğu önerilerde bazı noktalar sorunlu görünmektedir. Arap ve fars dili ile eklektik bir dil içeriği sunmuş olan Osmanlıca, Arap harfleri ile öğretiliyordu. Bu dilin geliştirmiş olduğu derin dini ve kültürel anlam olgusu ile imparatorluk coğrafyasında yaşayan geniş halk kitlelerinin irtibatı olmadığı ifade edilebilir. Zaten dünya tarihinde kitlelerin bilgi ile tanışması henüz çok yeni bir olgudur. Bu durum matbaanın bulunması, kitlesel okuma araçlarının ortaya çıkması ve toplumsal dönüşümlerle mümkün hala gelebilmiştir. 19. yy. ile başlayan bu sürecin çok uzun bir geçmişi yoktur. Öte yandan Celal Nuri'nin gelişme ve ilerleme için latin harflerine geçme, bir batı dilini ikinci dil olarak seçme gibi önerileri dikkate alındığında, o, bu dillerde ortaya çıkan eserlerin dahi özellikle sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal yapıların gereği, toplumsal kitleler tarafından yeni yeni kitabi olarak kullanıldığını göz ardı etmiş görünmektedir, denilebilir. Zira Avrupa'nın önde gelen ülkelerinde ortaya çıkan sanayi devrimi sonrasında yeni bir sosyal ve ekonomik sınıfın ortaya çıkması, onların hak mücadelesi, siyasi ve ekonomik iktidarlara karşı halkın bilinç düzeyini sürekli artıran bir unsur olarak ortaya çıkmıştı. Öyle ki roman, gazete gibi unsurların geniş kitleler tarafından kabulü bu dönemlere denk gelmektedir. Celal Nuri'nin, bu önerileriyle Batı Avrupa'nın kendi içinde yaşamış olduğu tecrübeyi daha nitelikli bir şekilde değerlendirebildiği söylenemez.

Diğer taraftan dilin bir milletin var oluşu ve onu sürdürmesi için ne kadar elzem bir araç olduğunu vurgularken kendi dilimiz "teşekkül" edene kadar bir batı dili ile düşünme ve bilim, sanat gibi etkinlikler de yürütülmeli önerisi ise tekniğin kavramlaştırılması açısından gerekli bir unsur olarak görülebilse

de sosyal bilimlerde kendi toplumuna yabancı entelektüllerin yetişmesine de ön ayak olacaktı. Zira toplumsal değişim ve dönüşüm açısından farklı tarihsel tecrübelerle sahip milletleri sadece bir toplumsal tecrübe ile açıklamaya çalışmak, onların kendilerini anlamak için ürettikleri terminoloji üzerinden tanımaya çalışmak, bilimsel gelişme açısından ciddi zaafı üretebilmiştir. Örneğin uzun yıllar Türk toplumunu batıda doğmuş olan çeşitli ideolojilerle anlamaya ve geliştirmeye çalışan entelektüellerin varlığı bunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Her millet kendi dil derinliği ve anlam dünyasıyla varlığını mümkün kılabilir fakat entelektüeller bu anlam dünyasını ve derinliğini geliştirmelidir. Ayrıca başka medeniyetlerin dili ile öncelikle onları anlamak için irtibat kurulması gerekiyor. Kendi bireysel ve toplumsal yapılarını öncelikle başka tarihi tecrübeye sahip milletlerin terminolojileriyle anlamaya çaba sarf etmek Celal Nuri'nin amaçladığı hedefe hizmet etmeyebilir.

Diğer taraftan Türkçe'nin kullandığı harflerin değiştirilmesi gerektiği vurgusunun yanında Arapça'nın dil yapısının Türkçe ile uyumsuzluğuna vurgu yapmıştır. Bundan dolayı mesela İngilizce'nin ikinci öğretim dili olması gerektiğini izaha çalışmıştır. Öncelikle geri kalınma sebebi olarak eğitimin yozlaşması ve buna bağlı olarak eğitilemeyen insanların varlığı toplumu ve siyasi iktidarları da ifsat etmiştir. Burada da Celal Nuri'nin İngilizce ile Arapça'nın dil yapılarının birbiriyle aynı, fakat farklı olanın Türkçe olduğunu tartışmadığını görmek mümkündür. Eğer dil yapısı Türkçe öğreniminin önünde ciddi engel oluyorsa Türkçe'nin yenileşerek ve kendini inşa ederek yol alması, bir dilin tasallutundan kurtulup başka bir benzer dilin yörüngesine girmesiyle mümkün görülmemesi gerekiyor. Değişmesi gerekenin sadece alfabe olması gerektiği vurgusu yapılsaydı burada bu çelişkileri görmek mümkün olmayabilirdi. Ayrıca eğer sorun tek başına dil olsa idi Osmanlı Devleti'nin gerileme yılları öncesinde bu dilin onların dünya üzerinde ciddi bir hükümlerlik oluşturmasına da izin vermemesi gerekiyordu. Tersinden bakıldığında Osmanlı'nın gerilemesine sebep olan siyasi birliklerin, kendi dil yapıları ve kullandıkları alfabelerle ilgili bir dizi değişiklikler yapması gerekiyordu. Zira Osmanlı'nın güçlü olduğu yüzyıllar içinde onlar o zamanlardan bugünlere aynı dili kullana gelmişlerdir.

Dolayısıyla burada Celal Nuri'nin daha analitikçi/tetikçi bir yöntem kullanması gerektiği söylenebilir. Fakat dönemin çok çetin geçen atmosferinde meselenin ciddiyetinin ve cesametinin farkında olan ve bedensel ve zihinsel olarak sürekli bir mücadelenin içinde olan bir dönemin izlerini kendi zihninde

ve hayatında taşıyan insan olarak Celal Nuri'nin bu konudaki yazdıkları kendi dönemi içinde anlamlı ve önemli bulunması gerekir. Fakat onun bakış açılarının ve değerlendirmelerinin başka unsurlarla birlikte yeni kurulan Cumhuriyet yönetimleri tarafından da uygulandığı dikkate alınacak olursa etkisini hala devam ettiren bir modernleştirme projesi olduğu görülebilir. Sonuçta bu etkinin çeşitli yönlerini tecrübe etmiş yeni yetişen nesillerin, kendileri için uygulamaya konulan ve mücadelesinin hala devam ettirildiği bu yeni paradigmanın eğitimin payına düşen tartışmaları önemini hala korumaktadır.

SONUÇ

Batılılaşma ya da modernleşme, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreciyle birlikte daha uygulanabilir bir politikaya dönüşmüştü. Bu yeni yapılanma sürecinde ortaya çıkan fikri tartışmalar ve değerlendirmelerin istikameti siyasal iradenin eylemleriyle zaman zaman çatışma zaman zaman ise uzlaşma eğilimi göstermiştir. Fakat belirgin olan bir şey vardı ki o da Türkiye'nin siyasal iradesi artık yönünü batılılaşma yönünde belirginleştirmişti. Dolayısıyla Celal Nuri gibi düşünürlerin fikirlerinin uygulama alanı bulması ise kaçınılmazdı. Bu yönüyle İleri etkin bir düşünür olarak değerlendirilebilir.

Celal Nuri İleri, batılılaşma ve yenilenme olarak ifade ettiği eğitim görüşleriyle kendi döneminde etkili olmuş bir düşünürdür. Onun yaygın eğitimin önemini vurgulayıp bu konuda gerek gazete ve dergilerde yayınladıkları yazılar ile gazetecilerin, gerekse yazdıkları roman, hikâye ve şiirleri ile yazarların, edebiyatçıların ve şairlerin sahip oldukları sorumluluğa dikkat çekmesi ve kadınların eğitimi ve onların sosyal hayata intibakının sağlanmasını önemle vurgulaması, döneminin şartları göz önünde bulundurulduğunda dikkate değerdir. Bunun yanında örgün eğitime dair gözlemlendiği sorunlar hakkında ve genel eğitim politikasına dair eleştirilerini dile getirmekle kalmamış somut bazı çözüm önerileri sunmuştur. Bu önerilerin birçoğu daha sonra siyasal iktidar aracılığıyla uygulamaya konulmuştur. Dolayısıyla denilebilir ki o dönemi anlamak Celal Nuri gibi düşünürleri anlamaya yardım edeceği gibi Celal Nuri'nin görüşlerini bilmek de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu irade ve zihniyetinin eğitim ve diğer alanlarda benimsediği Batılılaşma fikrinin temellerini anlayabilmek açısından önemlidir.

AÇIKLAYICI NOTLAR

*Yayınlanmış eserleri şunlardır:

1. Problemes Sociaux origine Du Systeme Foncier Otoman La Lo AgraireLa CreditFonciar Otoman La Question Des Dimes Les Vakoufs, Constantinople, 1909, Imprimerie Du Courier D'oient (50 sh)
2. Cauchemar, Pera 1911, June-Turc. (252 sh)
3. 1327 Senesinde Selanik'te Münakid İttihat ve Terakki Kongresine Takdim Olunan Muhtıradır, Müşterekü'l-Menfaa Osmanlı Şirketi Matbaası, İstanbul 1327. (59 sh)
4. Kendi Nokta-i Nazarımdan Hukuk-u Düvel. (Önce Tanin Gazetesinde tefrika edilmiştir.), Müşterekü'l-Menfaa Osmanlı Şirketi Matbaası, İstanbul 1330. (191 sh)
5. Mukadderat-ı Tarihiye, Matbaa-i İctihad, İstanbul 1330
6. Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye, Yeni Osmanlı Matbaası ve Kütüphanesi, İstanbul 1330 (269 sh)
7. İttihad-ı İslam, Yeni Osmanlı Matbaası, İstanbul 1331 (128 sh)
8. Kadınlarımız, Matbaa-i İctihad, İstanbul 1331 (224 sh)
9. Tarih-i İstikbal, Yeni Osmanlı Matbaası ve Kütüphanesi, 3 cilt, I. Cilt Mesail-i Fikriye, İstanbul 1331 (171 sh), II. Cilt Mesail-i Esasiye, İstanbul 1331 (208 sh), III. Cilt Mesail-i İctimaiye, İstanbul 1332 (164 sh)
10. Hatemül Enbiya, Yeni Osmanlı Matbaası ve Kütüphanesi, İstanbul 1332 (326 sh)
11. "Muhabbet mi Husumet mi" Müslümanlara Türklere Hakaret, Düşmanlara Riayet, Kader Matbaası, İstanbul 1332 (32 sh)
12. Şimal Hatıraları, Matbaa-i İctihad, İstanbul 1330 (128 sh)
13. Havaic-i Kanuniyemiz, Matbaa-i İctihad, İstanbul 1331 (118 sh)
14. Kutup Musahebeleri, Yeni Osmanlı Matbaası ve Kütüphanesi, İstanbul 1331
15. İlel-i Ahlakiyemiz, Yeni Osmanlı Matbaası ve Kütüphanesi, İstanbul 1332 (167 sh)
16. İttihad-ı İslam ve Almanya, Yeni Osmanlı Matbaası ve Kütüphanesi, İstanbul 1332 (64 sh)
17. Türkçemiz Mesail-i Hazine Hakkında Musahebet, Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, İstanbul 1917 (120 sh)
18. Perviz O Yine O Hep O-Bir Şi'r-i Na-Manzum, İstanbul 1332 (67 sh)
19. Ölmeyen (Masal), Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, İstanbul 1917
20. Bir Milyarlık Bonu (Roman), İstanbul 1917

186 •BATICILIK AKIMI TEMSİLCİLERİNDEN CELAL NURİ İLERİ'NİN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

21. İştirak Etmediğimiz Hareketler, Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, İstanbul 1917 (76 sh)
22. Coğrafyayı Tarih-i Mülk-i Rum, Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, İstanbul 1917 (94 sh)
23. Harpten Sonra Türkleri Yükseltelim, Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, İstanbul 1917 (112 sh)
24. Rum ve Bizans, Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, İstanbul 1918 (80 sh)
25. Ahir Zaman (Roman), Cemiyet Kütüphanesi, 1918
26. Merhume (Roman), Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, 1918 (52 sh)
27. Kara Tehlike-Bir Müdafaaamedir, İstanbul 1334 (96 sh)
28. Taç Giyen Millet, Kütüphane-i Cihan, İstanbul 1339 (216 sh)
29. Türk İnkılabı, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1926 (397 sh)
30. Devlet ve Meclis Hakkında MUSAHEBELER, TBMM Matbaası, Ankara 1932
31. Vatandaşlık (Yurt Bilgisi), İleri Kütüphanesi, İstanbul 1926
32. Memalik-i Osmaniyye'de Emval-i Gayr-i ve Evkaf, "Evkaf-ı Humayun Nazırı Ekrem Bey ile Defter-i Hakan Abdurrahman Bey'e Hitaben Yazılmış Açık Mektup" yer ve tarihsiz (21 sh)
33. The Sultan (Cauchemer'in İngilizcesi)
34. La Science Inferiable des Songes. Eserler hakkında geniş bilgi için bkz. (Akyansar, 1993: 33-35; Duymaz, 1991: 234)

** 317 Yine İstanbul'da yayını sürdürüp Milli Mücadeleye saldıran gazeteler ise, İstanbul, Alemdar ve Peyam-ı Sabah gazeteleridir. Kurtuluş savaşı ile bu savaşı yürütenler aleyhinde yayın yapan gazeteler, gerek İstanbul hükümeti gerekse işgalci devletler tarafından her yönden desteklenmişler ve bu çeşitli gazeteler için sansür söz konusu olmamıştır. A.g.e., s. 321-323, Bu iki grubun dışında kalan, bazen birini bazen diğerini tutan zaman zaman Anadolu'daki direniş eylemine de sempati besleyen gazeteler vardır. Bunlar; Tasvir-i Efkâr, Tevhid-i Efkâr, İkdâm, Tercüman-ı Hakikat'tir. Bir de yukarı da sayılanların dışında kalan yayınlar vardır ki bunlar ayrı ayrı değerlendirilmelidir; Tanin, Sebil-ür Reşad, Aydınlık Dergisi. Bu gazeteler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (İnuğur, 1978: 321-329)

*** Âti ve daha sonra değişen ismiyle İleri gazetesi kısaca şöyle tanımlanabilir: Âti gazetesi 1 Kanun-ı Sani 1334/1918'de İstanbul'da çıkmaya başlamıştır. Gazete 29×43 boyutlarında olup dört sayfadan ibarettir. Günlüktür. Gazetenin sahibi ve başyazarı

Celal Nuri, yazı işleri müdürü İsmail Subhi Bey, Mes'ul Müdürü de Mehmet Celal'dir. Gazetenin ilk sayfasının sağ üst köşesinde Ati klişesi yer alır. Hemen altında 1336 hicri tarihi onun altında da “sermuharriri Celal Nuri” kelimeleri bulunur. Sol üst köşede gazetenin adresi ve telefonu ile günün hicri miladi tarihleri iki satır halinde yazılıdır. Gazetenin sayfa miktarı 2 ile sekiz arasında değişir. Gazete Ati adı altında 10 Şubat 1335/1919 tarihine kadar (393) sayı çıkmıştır. Ati gazetesinin kapatılmasının ertesi günü 11 Şubat 1335/1919 günü İleri adıyla yayınına devam eder. İleri 1 K. Evvel 1340/1 Aralık 1924 tarihli sayısıyla kapanır. Ati/İleri gazetesinin yazar kadrosundan bazı isimler şunlardır: Celal Nuri, Hüseyin Rahmi [Gürpınar], Abdülhak Hamid [Tarhan], Rıza Tevfik [Bölükbaşı], Süleyman Nazif, Yusuf Razi, Mehmed Zeki, Salih Zeki, Yahya Kemal [Beyatlı], Cenab Şehabettin vd. Ati gazetesinin muhtevasını haberler, yorumlar, edebiyat ve sanat yazıları ve ilanlar oluşturur. Gazetede en geniş yeri tutan haberlerin içerisinde, resmi tebliğler, savaş haberleri, iç ve dış haberler, şehir haberleri bulunur. Şehir haberlerinden kastedilen zabıta, belediye, spor ve sanat haberleridir. Ayrıca haberlere dayalı yorumlar da gazetede önemli bir yer tutar. Bunlar daha çok savaş, iktisat, hukuk, eğitim şehrin problemleri ile ilgilidir. Ayrıca Ati gazetesinde hikâye, roman, şiir ve tenkit türlerinde edebi ve sanat yazıları bulunmaktadır. Örneğin Celal Nuri ve Hüseyin Rahmi'nin hikâye ve romanları bölümler halinde gazetede yayımlanmıştır. Ayrıca gazetenin genellikle son sayfalarında yeni çıkmış kitap, mecmua, tiyatro temsilleri, doktor, terzi, kayıp, kiralık ve satılık mallar vb. ile ilgili ilanlar yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Duymaz, 1991: 16-21)

Kaynaklar

- AKYANSAR, N. (1993). *Çağdaşlaşmaya Giden Yolda Celal Nuri ve Fikir Alanında Etkinliği*, Basılmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü. Ankara.
- BAYKAL, H. (1990). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Afa.
- BERKES, (2008). Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul,.
- DUYMAZ, R. (1991). *Celal Nuri İleri ve Atı Gazetesi*, Basılmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı. İstanbul.
- GÖKALP, Ziya, (2006). *Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İLERİ, C. N. (1334/1918a. 15 Eylül). “Anadolu”, *Âti*.
- (1340/1924b 20 Mayıs). “Acele Terakki Latin Harflerine Dair”, *İleri*.
- (1340/1924a. 6 Mart). “Arapça’nın Tedrisi”, *İleri*.
- (1334/1918c. 13 Teşrin Evvel). “Cüzfî Programımız ve İstihale Devri”, *Âti*.
- (1334/1918b). “Darülfünunun Anadolu’ya Nakli”, *Edebiyat-ı Umumiye: 73*.
- (1334/1918i. 25 Eylül). Daru’l-Fünun Talibâtı ve Talebesi”, *Âti*.
- (1334/1918h. 23 Teşrin Evvel). “Gençlik ve Politika”, *Âti*.
- (1335/1919. 2 Mart). “Gençliğe Edilen Rekabet ve Bunun Neticeleri”, *Âti*.
- (1334/1918e. 13 K. Sani). “Hüseyin Rahmi”, *Âti*.
- (1334/1918g. 19 Eylül). “İrfan Siyaseti”, *Âti*.
- (1331b). *Kadınlarımız*, İstanbul: Matbaa-i İctihad.
- (1334/1918f. 20 Şubat). “Okumamak Yaşamamak Demektir”, *Âti*.
- (1331a). *Tarih-i İstikbal, Mesail-i Fikriye*. İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaası.
- (1331c). *Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye: Mukadderat-ı Tarihiye*. İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaası.
- (1334/1918d. 19 Ağustos). “Terbiye-i İktisadiyemize Dair”, *Âti*.
- (1926). *Türk İnkılabı*. İstanbul: Suhulet Kütüphanesi.
- (1917). *Türkçemiz*. İstanbul: Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi.
- İNUĞUR, M. N. *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Hilal Matbaacılık.
- HANİOĞLU, M. (2006). Şükrü, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Zihniyet, Siyaset, Tarih*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

- LEWIS, B. (2000). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- MARDİN, Ş. (2006). *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MERİÇ, C. (1986). *Kültürden İrfana*. İstanbul: İnsan.
- RAHMİ, H. (1334/1918. 2 Kanun-ı Sani 1334/1918–29 K. Sani). *Hayattan Sahifeler*, Âti.
- Mustafa Kemal'in Telgrafı. (1335/1919. 21 Teşrin-i Evvel) İleri. ss. 3.
- ORAL, F. S. (1968). *Türk Basın Tarihi. Yeni Adım Matbaası*.
- ŞAPOLYO, E. B. (1971). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*. Ankara: Güven Matbaası.
- TUNAYA, T. Z. (2004). *Türkiye'nin Siyâsî Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÜLKEN, H. Z. (2001). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. 7. Baskı. Ülken Yayınları.
- YAVUZ, H. (2004). *Modernleşme: Parça mı Bütün mü? Batılılaşma: Simge mi Kavram mı?*, *Modernleşme ve Batıcılık, III*, (Editörler: Tanıl Bora-Murat Gültekingil), İstanbul: İletişim Yayınları.